

تحلیل محیط حقوقی در قراردادهای خدمات مشاوره مهندسی عمران، با اشاره خاص به اختتام قراردادها

منوچهر شبیانی اصل

استاد راهنما: مسعود اخوان فرد

استادان مشاور: مسعود حیدری، رضا ایمانی راد

رتال جامع علوم انسانی

بیان موضوع

کارهای عمرانی حاصل تلاش مهندسان عمران و سایر دست‌اندرکاران ساخت‌وساز است. بیشتر پروژه‌های عمرانی با بستن قراردادی برای خدمات مشاوره آغاز می‌شود. از این‌رو، آگاهی از محیط حقوقی قراردادها، عملاً برای مهندسان عمران و بویژه مدیران امور مهندسی عمران سودمند است. بررسی مبانی قانونی قراردادها با توجه به ویژگیهای خدمات مشاوره مهندسی عمران، درکی عمیقتر از مسائل حقوقی در این قراردادها را به‌دست می‌دهد. موضوع قراردادها در مهندسی عمران، همیشه موضوعی بحث‌انگیز و درخور توجه است و مدیران شرکتها و مدیران دستگاههای کارفرما، همچنین مهندسان حقیقی طرف قرارداد، همواره با مشکلات مربوط به قراردادها مواجه هستند که بخش عمده آن به فقدان شناخت کافی از محیط حقوقی برمی‌گردد. این امر ضرورت انتخاب موضوع را می‌رساند، زیرا فقدان چنین شناختی منشأ خسارتهای مختلف در پروژه‌هاست.

محدوده انتخاب شده موضوع (بخش قراردادهای خدمات مشاوره، محدوده کشور ایران، اشاره خاص به اختتام قراردادها) با زمینه تجارب شخصی پژوهشگر سازگار است، و با توجه به ضرورت استفاده از روشهای علمی در نظام جدید فنی و اجرایی طرحهای عمرانی و نظام جدید ساخت و ساز شهری محدوده‌ای با اهمیت تلقی می‌شود. نکته‌ای که از آن به عنوان «نوآوری» در این پژوهش نیز می‌توان ذکر کرد، این است که تحلیل محیط حقوقی از جنبه مهندسی و با نگرش مدیریتی صورت گرفته است، به عبارت دیگر تلفیق سه دیدگاه که حاصل کار را کارآمدتر می‌سازد.

اهداف پژوهش

این پژوهش در تلاش برای نیل به اهدافی به شرح زیر انجام شده است:

۱. بررسی تأثیر محیط حقوقی در این قراردادها
۲. پی بردن به مشکلات حاصل از این تأثیر و جستجوی راههای رفع این مشکلات
۳. شناخت فرصتها و تحدیدها در محیط حقوقی این قراردادها
۴. دستیابی به روشهای کنترل عامل محیطی یا سازگاری با آن

مراحل پژوهش

۱. مطالعه کتب، نشریات و مقاله‌های گوناگون درباره موضوع.
۲. توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات محیط حقوقی مؤثر در قراردادهای خدمات مشاوره مهندسی عمران با اشاره به شرایط این خدمات.
۳. ثبت، تجزیه و تحلیل و تفسیر شرایط حقوقی و شرایط موجود.
۴. توجه به نکات و عوامل مهم و معنی‌دار در قرارداد و بررسی کنش و واکنشهای میان عوامل دخیل بر مبنای محیط حقوقی.
۵. بررسی یکی از قراردادهای تیب خدمات مشاوره مهندسی عمران در هر قسمت از مطالعه.
۶. تهیه و توزیع پرسشنامه‌ای به منظور کسب اطلاعات از فعالان بخش خدمات مشاوره در مهندسی عمران و دست‌اندرکاران مربوط.
۷. سؤالات پرسشنامه در پنج سری (دوجوابی، چند جوابی ساده، چند جوابی مدرج، تضاد مفاهیم و سؤالات درجه‌بندی و شایستگی) تنظیم و بین افرادی که به صورت نمونه‌گیری تصادفی قشریندی و انتخاب شده بودند توزیع شد.
۸. تجزیه و تحلیل پاسخهای پرسشنامه‌ای با استفاده از مقیاس‌دهی انجام و روایی آن از طریق اعتبار تجربی و اعتبار مفهومی کنترل شد.

یافته‌های عمده پژوهش و نتیجه گیری

۱. واژه «محیط حقوقی» برای قراردادهای دامنه بسیار وسیعی دارد ولی جنبه‌هایی از این محیط برای بقا و ادامه حیات قرارداد یا تأثیر در زندگی حرفه‌ای و حتی زندگی شخصی طرفین قرارداد، دارای حساسیت زیادی است.
۲. مهندس مشاور، با تعیین قلمرو فعالیت و محدوده آن، می‌تواند رابطه متقابل یا تمایل خود را با طرف قرارداد به نحوی برقرار کند که همواره در سایه ایمن قرار گیرد.
۳. محیط حقوقی بر قراردادهای مهندسی عمران در بخش خدمات مشاوره دارای دو تأثیر مستقیم و غیرمستقیم است.
۴. محیط حقوقی این قراردادها «محیط پیچیده و ناپایداری» است و عدم اطمینان زیادی در این محیط وجود دارد. این بدان معنی است که طرف قرارداد باید رفتاری انعطاف‌پذیر، در این محیط داشته باشد.
۵. در تأثیر قانون و شرایط مقرر در قانون، فرصتها و تحدیدهایی وجود دارد که استفاده بجا از قوانین امری تکمیلی است و حاشیه ایمن زیادی برای طرف قرارداد حاصل خواهد کرد.
۶. تأثیر متقابل مهندسی عمران بر محیط حقوقی بسیار محدود است.
۷. نود و هفت مورد فرصت و تحدید از پژوهش حاضر حاصل شده است که توجه به آنها، برای هر دو طرف قرارداد، می‌تواند بسیار سودمند باشد.
۸. مشکلات حاصل از تأثیر محیط حقوقی به تفصیل بیان شده و برای رفع آنها نیز راه‌حلهایی پیشنهاد شده است.
۹. ده روش مختلف به عنوان روشهای کنترل و سازگاری که حاصل کنکاش در تحلیل محیط حقوقی است پیشنهاد شده است که به‌طور خلاصه عبارت‌اند از:
  - الف) کسانی که به‌طور حرفه‌ای در خدمات مشاوره مهندسی عمران اشتغال دارند، باید اطلاعات جامع و کافی از قوانین، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های ذیربط داشته باشند و همواره در جریان آخرین تغییرات آنها و پیامدهای ناشی از آن قرار گیرند، و بویژه پیامدهای قراردادها را تعقیب کنند. توجه به فرصتها و تحدیدها برای این منظور بسیار مهم است.
  - ب) برای نحوه عقد قرارداد، پیش‌بینی وضعیت اجرای تعهدات و خاتمه قرارداد، با توجه به اطلاعات محیطی، برنامه‌ریزی و پیش‌بینی لازم انجام شود. برای آغاز این امر ۸ گام ارائه شده است.
  - پ) تشکیل گروه کاری برای کسب اطلاعات و کنترل محیط هر قرارداد توصیه شده است.
  - ت) هفت عنوان برای در دست گرفتن ابتکار عمل در محیط حقوقی قرارداد ذکر شده است.
  - ث) وجود اعتماد به نفس، به عنوان بستر مناسب بهره‌گیری از فرصتها، در روند مذاکرات، اجرا و خاتمه قرارداد توصیه شده است.

- ج) در اقدامات کنترل محیط حقوقی، هماهنگی ساختار سازمانی مناسب با محیط برای اشخاص حقوقی لازم است.
- چ) مطالعه نتایج قراردادهای مختلف، شرکت در سمینارها و دوره‌های آموزشی و کسب تجربه از روشهای مفید، برای تسلط بر محیط حقوقی است.
- ح) تغییر قلمرو فعالیت، به عنوان یکی از روشهای مخاطره‌آمیز و پرکار، در شرایط سخت محیطی، قابل توصیه است. (بویژه با توجه به دو بخش عمده خدمات مشاوره مهندسی عمران).
- خ) ارائه دیدگاهها به مقامات مسئول و پیگیری آنها برای تأثیر بر قوانین و مقررات که در عرصه قراردادهای تیپ و مقررات حرفه‌ای (مانند مقررات ملی ساختمان) قابلیت دسترسی بیشتری را دارد.
- د) اقدام توسط تشکلهای مهندسی عمران از موضع قانونی برای تأثیر بر قوانین و مقررات و حمایت از اعضای حرفه‌ای برای نفوذ و کنترل عناصر محیطی در محیط حقوقی قراردادها.

